

Bichkova Svetlana, Kashpersky Roman
PROOFS ARE IN MATTERS ABOUT DISSOLUTION OF MARRIAGE ON GENERAL
STATEMENT OF THE MARRIED COUPLES WHICH HAVE CHILDREN

The scientific article is devoted to research of the institute of proof in cases of divorce at the claim of spouses with children. Based on the analysis of civil procedure and family law of Ukraine appropriate and admissible evidence, to be submitted to the court by the persons participating in such cases, as well as the appropriate means of proof are allocated.

Keywords: *evidences; relevance of evidence, admissibility of evidence, means of proof; special proceeding; divorce.*

Бобко Володимир Григорович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу,
Національна академія внутрішніх справ

УДК 347.93

ОКРЕМА УХВАЛА ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Статтю присвячено дослідженню змісту окремої ухвали як одного із видів судового рішення в цивільних справах. Автор аналізує ознаки окремої ухвали та порядок її реалізації для судової практики, формулює відповідні висновки та пропозиції для вдосконалення цивільного процесуального законодавства.

Ключові слова: *суд, судовий розгляд, судове рішення, окрема ухвала.*

Відповідно до ст. 1 ЦПК України завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Досягненню загальної попереджувально-виховної мети судочинства сприяє застосування органами судової влади самостійних засобів реагування, одним із яких є окрема ухвала суду.

Дослідженню судових рішень у цивільних справах присвячено чимало наукових розвідок, достатньо назвати вже класичні роботи таких процесуалістів, як: М.Г. Авдюков, М.А. Гурвич, П.П. Заворотько, М.Б. Зейдер, В.В. Комаров, С.Я. Фурса, Д.М. Чечот, М.И. Штефан.

Але водночас питання щодо окремої ухвали як одного із видів судового рішення залишаються надзвичайно актуальними як для практики, так і для теорії цивільного процесу, заслуговують детальнішого дослідження та потребують сучасного погляду на цю проблему.

Метою статті є дослідження поняття окремої ухвали як одного із видів судового рішення, визначення ознак і порядку реалізації окремої ухвали для судової практики, а також вироблення обґрунтованих пропозицій для вдосконалення чинного вітчизняного законодавства.

Згідно з п. 1 ст. 211 ЦПК України суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону і встановивши причини та умови, що сприяли вчиненню порушення, може поста-

новити окрему ухвалу й направити її відповідним особам чи органам для вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов. Про вжиті заходи протягом місяця з дня надходження окремої ухвали має бути повідомлено суд, який постановив окрему ухвалу.

Отже, суд сприяє усуненню допущеного правопорушення, що фактично не становить предмет самостійного судового розгляду, одночасно здійснюючи функцію, спрямовану на профілактику й попередження порушень прав та інтересів учасників правовідносин у майбутньому.

Норма щодо окремої ухвали суду не є новелою в чинному цивільному процесуальному законодавстві. Уперше вона була закріплена у ст. 38 Основ цивільного судочинства Союзу РСР [6]. Пізніше ця норма була включена в Цивільний процесуальний кодекс УРСР 1963 р. [7].

Слід звернути увагу на те, як ця норма була викладена у ст. 235 ЦПК 1963 р., що дасть змогу більш чітко сприймати її зміст і сферу застосування:

«Суд, виявивши при розгляді цивільної справи порушення законності окремими службовими особами чи громадянами або порушення встановленого порядку розгляду скарг, заяв, звернень державними, громадськими органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, установами, організаціями, підприємствами і їх об'єднаннями, іншими юридичними особами чи інші істотні недоліки в їх діяльності, постановляє окрему ухвалу і надсилає її цим чи відповідним службовим особам, органам, установам, організаціям вищого рівня по відношенню

до тих, що допустили порушення законності, або трудовим колективам.

Службова особа, державний або громадський орган, орган місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємство, установа, організація, інша юридична особа, трудовий колектив зобов'язані вжити заходів щодо виконання окремої ухвали і повідомити про це суд у місячний термін.

Якщо при розгляді цивільної справи суд виявить у діях сторони або іншої особи ознаки злочину, він повідомляє про це прокурора або порушує кримінальну справу.

Залишення відповідною службовою особою без розгляду окремої ухвали суду або невжиття заходів до усунення зазначених у ній порушень закону, а також несвоєчасна відповідь на окрему ухвалу тягнуть за собою відповідальність згідно із статтею 185⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення».

Як вбачається з формулювання, ця норма була викладена відповідно до правоохоронної діяльності й активної ролі суду, який раніше «боровся з виявами» безгосподарності, зловживанням службовими обов'язками тощо, тобто не був обмежений принципом диспозитивності та вимогами осіб, які беруть участь у справі. Згідно з чинним ЦПК України мета постановлення окремих ухвал полягає в тому, що суд, якщо виявить під час розгляду справи порушення закону і встановить причини та умови, що сприяли його порушенню, може постановити окрему ухвалу та направити її відповідним особам чи органам для вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов.

Не можна не погодитися з науковцями, які критично сприймають зміст ст. 211 ЦПК України. Зокрема, йдеться про те, що про вжиті заходи протягом місяця з дня надходження окремої ухвали має бути повідомлено суд, який постановив цю ухвалу. Але в коментованій частині нічого не сказано про те, які наслідки настануть, якщо відповідні особи та органи не повідомлять суд про вжиті заходи. Тому заслуговувало на увагу положення ч. 4 ст. 235 ЦПК 1963 р., де йшлося про адміністративну відповідальність службової особи про залишення окремої ухвали без розгляду [8, с. 553-554].

У чинному ЦПК України норма щодо окремої ухвали викладена відповідно до вимог принципу диспозитивності, яка передбачає право, а не обов'язок суду постановити окрему ухвалу в разі виявлення в судовому засіданні випадків порушення закону.

Аналіз цивільного процесуального законодавства щодо постановлення окремих ухвал дає змогу визначити предмет судового реагування. Він полягає у виявленні під час розгляду судом спору порушень законодавства та інших нормативних актів у діяльності організацій, державних органів, органів місцевого самоврядування, інших органів, посадових осіб або громадян.

У свою чергу суб'єктом реагування з приводу цього негативного явища є суд. Саме суд,

виявивши під час розгляду справи наявність зазначеного негативного явища, має в межах передбачених нормами процесуального права повноважень вжити відповідних заходів реагування шляхом постановлення окремої ухвали.

Слід зазначити, що науковці неоднозначно розглядали питання про сутність окремої ухвали.

Зокрема, висловлювалася думка про те, що окрема ухвала – це «сигнал для адресата». У цьому зв'язку її розуміють як специфічну постанову суду, яка вказує на певні недоліки, виявлені під час судового розгляду, постанову, яку суд ухвалює з метою усунення причин виявленого ним порушення правових норм [9, с. 110].

Виразники іншої позиції критично сприйняли таке трактування, вказуючи на те, що цей акт виходить від суду – органу держави, який наділений владними повноваженнями, що знаходить своє відображення в окремій ухвалі та має обов'язковий характер для адресата [10, с. 24].

Підтримуючи таку позицію, потрібно звернутися до цивільного процесуального законодавства. Відповідно до ч. 1 ст. 208 ЦПК України судові рішення викладаються у формі ухвали або рішення. Судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами (ч. 1 ст. 14 Кодексу).

Отже, можна виділити основні ознаки окремої ухвали:

- 1) це самостійний акт органів судової влади, який належить до їх виключної компетенції;
- 2) має самостійний предмет впливу та постановляється у визначених законом випадках;
- 3) вказує на допущені порушення і має попереджувальне та виховне значення;
- 4) окрема ухвала, що набрала законної сили, нарівні з іншими судовими актами набуває такої властивості, як загальнообов'язковість.

Можливість постановлення окремої ухвали має бути надана судам без обмежень на всіх стадіях процесу. При цьому окрема ухвала, яку постановляють вищі судові інстанції, виконуючи превентивну функцію, насамперед має сприяти формуванню єдиної судової практики в судах першої інстанції.

Підставою постановлення окремої ухвали є виявлення судом порушення законодавства та інших нормативних актів під час розгляду певної справи. Для того щоб забезпечити виконання окремої ухвали, вона має відповідати певним вимогам.

В окремій ухвалі має бути вказано на порушений закон або інший нормативний акт, при цьому потрібно конкретизувати статтю

(пункт) і розкрити їх зміст. Вказівка лише на назву закону та перелік статей без розкриття їх змісту робить судовий акт незрозумілим для особи, якій направлено окрему ухвалу. Якщо допущено кілька порушень закону, слід вказати на всі порушення правових норм особою.

Окрема ухвала може бути постановлена у разі виявлення судом під час розгляду спору порушень закону та інших нормативних актів у діяльності організацій, державних органів, органів місцевого самоврядування та інших органів і посадових осіб.

У цьому зв'язку слід звернути увагу на те, що порушення, які не є предметом судового розгляду, можуть бути виявлені в діяльності осіб, які беруть участь у справі, і таких, що не беруть участь у справі. В обох випадках суду має бути надано право постановити окрему ухвалу.

На виявлені порушення закону службовими або посадовими особами, якщо на них не звернув увагу суд першої інстанції, а також на інші порушення закону може реагувати апеляційний суд. Відповідно до ст. 320 ЦПК України апеляційний суд у випадках і в порядку, встановлених ст. 211 цього Кодексу, може постановити окрему ухвалу. Суд може також постановити окрему ухвалу, в якій зазначити порушення норм права і помилки, допущені судом першої інстанції, які не є підставою для скасування рішення чи ухвали суду першої інстанції.

Аналіз змісту наведеної статті дає підстави вважати, що апеляційний суд може ініціювати вжиття заходів дисциплінарної відповідальності до суддів, які неналежним чином виконують свої обов'язки і є підстави для порушення проти них навіть кримінальної справи або які під час винесення рішення чи ухвали виявили ознаки некомпетентності. Про кваліфікацію виявлених під час розгляду справи недоліків у діяльності суду мають заявляти особи, які брали участь у розгляді справи.

Майже подібна позиція законодавства щодо постановлення окремої ухвали суду касаційної інстанції передбачена ст. 350 ЦПК України. Суд касаційної інстанції у випадках і в порядку, встановлених ст. 211 цього Кодексу, може постановити окрему ухвалу. Суд може також постановити окрему ухвалу, в якій зазначити порушення норм права і помилки, допущені судом першої або апеляційної інстанції, які не є підставою для скасування їх рішення чи ухвали.

Важливим засобом забезпечення ефективності застосування досліджуваного правового інституту, а також необхідною процесуальною гарантією захисту прав осіб, щодо яких постановляється окрема ухвала, є надання права на її оскарження.

Відповідно до п. 2 ст. 211 ЦПК України окрему ухвалу можуть оскаржити особи, інтересів яких вона стосується, у загальному порядку, встановленому цим Кодексом.

Переважна більшість науковців підтримує позицію щодо оскарження окремої ухвали,

вказуючи на розширення кола суб'єктів права на її оскарження.

Зокрема, в радянській юридичній літературі обґрунтовувалася думка про те, що можливість оскарження окремої ухвали має бути надана «всім особам, яких вона стосується або інтереси яких перетинаються, оскільки вони вправі вимагати скасування окремої ухвали» [10, с. 24].

Більш переконливою, на думку автора, є позиція вітчизняних науковців, які вказують на те, що суд не буде зв'язаний особистою відповідальністю за постановлену ухвалу, а лише відповідатиме за обґрунтованість винесеної ухвали та її відповідність вимогам позивача, заявника або інших осіб. Тоді скарга не буде спрямована особисто проти судді, а стосуватиметься вимоги заінтересованих осіб [8, с. 554].

Отже, оскарження та перевірка ухвал суду першої інстанції забезпечує їх законність і обґрунтованість, захист прав, свобод та інтересів осіб, які брали участь у справі, а також публічних інтересів.

Тобто можна зробити висновок, що значення окремої ухвали в цивільному процесуальному законодавстві обумовлено переважно її цільовою спрямованістю. Кінцевою метою застосування цього засобу судового реагування є усунення недоліків у правозастосовній діяльності від можливих порушень з боку державних та інших органів і організацій у сфері суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдюков М.Г. Судебное решение / М.Г. Авдюков. – М. : Юрид. лит., 1959. – 192 с.
2. Гурвич М.А. Решение советского суда в исковом производстве / М.А. Гурвич. – М. : ВЮЗИ, 1955. – 128 с.
3. Заворотько П.П. Судові рішення / П.П. Заворотько, М.І. Штефан. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 188 с.
4. Зейдер Н.Б. Судебное решение по гражданскому делу / Н.Б. Зейдер. – М. : Юрид. лит., 1966. – 192 с.
5. Чечот Д.М. Постановления суда первой инстанции по гражданским делам / Д.М. Чечот. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1958. – 166 с.
6. О порядке введения в действие Основ гражданского законодательства и Основ гражданского судопроизводства : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 10 апреля 1962 года // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1962. – № 15. – Ст. 156.
7. Цивільний процесуальний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1963. – № 30. – Ст. 464.
8. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / за заг. ред. С.Я. Фурси. – К. : Фурса С.Я. ; КНТ, 2006. – 912 с.
9. Чечина М.А. Воспитательная функция советского гражданского процессуального права / М.А. Чечина. – Л., 1972. – 163 с.
10. Чуйков Ю.Н. Частное определение в гражданском судопроизводстве / Ю.Н. Чуйков. – М., 1974. – 68 с.

Бобко Владимир Григорьевич

ЧАСТНОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ КАК СПОСОБ ЗАЩИТЫ ПРАВ УЧАСТНИКОВ ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА

Статья посвящена исследованию содержания частного определения как одного из видов судебного решения по гражданским делам. Автор анализирует особенности частного определения и порядок его реализации в судебной практике, формулирует соответствующие выводы и предложения для усовершенствования гражданского процессуального законодательства.

Ключевые слова: суд, судебное разбирательство, судебное решение, частное определение.

Bobko Vladimir

SEPARATE DECISION AS METHOD OF DEFENCE OF RIGHTS FOR PARTICIPANTS OF CIVIL LEGAL PROCEEDING

The article is devoted to the research of content of court decision in civil cases. The author analyses the every part of a court decision, points out the peculiarities and the significance of the each separate part of the court decision in civil cases. The author also formulates the corresponding conclusions and recommendations as far as the guaranteeing of the effective procedure of court decisions is concerned. The refinement of the legislation of the civil procedure is also proposed by the author in the present article.

Keywords: court, judicial examination, legal judgement, special decision.

Бобрик Володимир Іванович,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник,

завідувач відділу юрисдикційних форм правового

захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства,

НДІ приватного права і підприємництва

імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

УДК 347.91/95

ВНУТРІШНЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті викладено погляди на внутрішню диференціацію цивільного та господарського судочинства. Констатується відсутність єдиного законодавчого підходу до визначення видів судочинства в цивільних і господарських справах та висловлено прогноз про поступове зближення підходів до такої диференціації в межах кожного розглядуваного типу судового процесу. Розглянуто поняття «категорії справ» і закріплено в законодавстві України їх каталоги. Обґрунтовано необхідність розроблення єдиного загального класифікатора справ як цивільної, так і господарської юрисдикції з узгодженням їх спільної приватноправової природи. Зроблено припущення про те, що подальший розвиток цивільного та господарського процесів буде пов'язаний із закріпленням у відповідному галузевому процесуальному законодавстві особливостей розгляду окремих категорій відповідних справ.

Ключові слова: цивільне судочинство, господарське судочинство, диференціація судочинства, провадження, види судочинства, категорія судової справи.

Тривалий час розвиток в Україні галузей процесуального права, кожній з яких відповідає окремий тип судового процесу, відбувався автономно, без урахування єдності їх основ. Саме тому сучасний стан вітчизняного процесуального законодавства можна характеризувати як концептуальну роз'єднаність відповідних процесуальних кодексів. Така розрізненість процесуального законодавства породжує численні проблеми його застосування, насамперед під час розмежування сфер судової юрисдикції.

Проте ЦПК України і ГПК України та, врешті-решт, КАС України мають утворювати єдину й цілісну систему законодавчого регулювання цивілістичного судочинства, та між ними не має виникати жодних суперечностей.

При цьому кожен тип судового процесу не є однорідним утворенням, а має певну систему, яка визначається насамперед істотними матеріально-правовими відмінностями тих категорій справ, що підпадають під відповідну судову юрисдикцію. Водночас у випадку зближення цивільного та господарського процесів потрібно враховувати внутрішню диференціацію кожного з них, що потребує наукового обґрунтування засад такої диференціації.

Ця проблематика не є новою для процесуальної науки. Останніми роками її вивчали такі українські вчені та практики, як: В.Е. Беляневич, О.А. Беляневич, С.С. Бичкова, Ю.М. Грошевий, В.В. Комаров, Н.С. Кузнецова, Д.Д. Луспенник, В.Г. Перепелюк, Д.М. Притика, Ю.Д. Притика, В.І. Тертишніков, С.Я. Фурса та